

Ο Νίκος Καζαντζάκης το 1945 στα Χανιά

» ως μέλος της Επιτροπής Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης (Μέρος 1ο)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

εκπαιδευτικός Δ.Ε.
negreponete2004@yahoo.gr

Στις 17 Ιουνίου του 1945 συστάθηκε η Κεντρική Επιτροπή Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης (Κ.Ε.Δ.Ω.Κ.) από τους καθηγητή Ιωάννη Καλιτσούνακη, καθηγητή Ιωάννη Κακριδή, λογοτέχνη Νίκο Καζαντζάκη και τον καλλιτέχνη - φωτογράφο Κων. Κουτουλάκη¹.

Εργο της ήταν να διατρέξει την Κρήτη απ' άκρο σ' άκρο τους εντελώς πρώτους μήνες της λευτεριάς της, δρασκέλωντας πάνω από τους χειμάρρους του αίματος στο χώμα που "μύριζε" ακόμη θυσία και πόνο, για να καταγράψει τις ωμίτιες που είχαν διαπραχθεί από τους Ιταλο-γερμανούς.

Πολύτιμη μαρτυρία για τη συμμετοχή του Νίκου Καζαντζάκη ως μέλους αυτής της επιτροπής διασώζει η Ελληνική Αλεξίου συγγράφοντας τη γνωστή βιογραφία του αξιόλογου Κρητικού συγγραφέα².

Ας σημειωθεί σ' αυτό το σημείο πως η έκθεση της Κ.Ε.Δ.Ω.Κ. ούτε καν παραδόθηκε τότε στο Υπουργείο Τύπου και έτσι το έργο της Επιτροπής δεν αξιοποιήθηκε για πολλά χρόνια. Ο λόγος ήταν προφανής: για τη μετεμφυλιακή οικονομική και πολιτική ελίτ που κυβερνούσε την Ελλάδα στα πέτρινα χρόνια της δεκαετίας του '50 οι Γερμανοί ήταν πλέον σύμμαχοι στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και δεν ήταν πρόβλημα να δυσχεραστούν από αναφορές για τα εγκλήματα των Ναζί στην κατεχόμενη Ελλάδα, ούτε από απαιτήσεις για αποζημιώσεις για τα ολοκαυτώματα και την καταλήστευση της χώρας την εποχή που μαινόταν ο Ψυχρός Πόλεμος.

Η έκθεση -τελική- εκδόθηκε πολλά χρόνια αργότερα, για την ακρίβεια το 1983, δηλαδή 38 χρόνια μετά τη συγγραφή της, όταν προφανώς τα πορίσματά της δεν είχαν κυρίως πολιτική, μα ιστορική αξία. Ακόμη κι αυτή, ωστόσο, η καθυστερημένη έκδοσή της δεν έγινε από κάποιον κρατικό φορέα μα απ' τον Δήμο Ηρακλείου³.

Στην Εισαγωγή της ο αναγνώστης πληροφορείται πως η Επιτροπή περιόδευσε το νησί από 29 Ιουνίου μέχρι και 6 Αυγούστου 1945, επισκέφτηκε 76 συνολικά πόλεις και μαρτυρικά χωριά. Δεν μπόρεσε, ωστόσο, να επισκεφτεί όλα τα κατεστραμμένα χωριά, ανάμεσά τους

Ο Νίκος Καζαντζάκης στην Κρήτη ως μέλος της Κεντρικής Επιτροπής Διαπιστώσεως των υπό των Γερμανών και Ιταλών. Πίσω του ακολουθούν οι Ι. Θ. Κακριδής και Ι. Καλιτσούνακης, Ιούλιος 1945.

και 16 στα οποία είχε προγραμματίσει να πάει - ο λόγος ήταν αφενός μεν η κακή κατάσταση του οδικού δικτύου και αφετέρου η κακή ποιότητα των ανταλλακτικών του γερμανικού αυτοκινήτου που είχε παραχωρηθεί από τους Άγγλους, εξαιτίας της οποίας τα μέλη της αναγκάστηκαν να διακόψουν για μέρες τη συνέχιση του ταξιδιού τους...

Ο Νίκος Καζαντζάκης, ωστόσο, δεν αρκέστηκε στην προσυπογραφή της έκθεσης που συνέταξε από κοινού με τους Κακριδή και Καλιτσούνακη. Τα δικά του συμπεράσματα, τις δικές του εντυπώσεις, τον πόνο που εισέπραξε, αλλά και την περηφάνια που τον εντυπωσίασε, όλα τα κατέγραψε σε ένα δικό του κείμενο. Το κείμενο το παρουσίασε σε όμιλία του από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών, λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1945⁴. Ανάμεσα σ' άλλα σημείωνε γι' αυτήν του την εμπειρία:

«Σαράντα μέρες γύριζα το περασμένο καλοκαίρι την Κρήτη, για να δω τα χωριά που γκρέμισαν κι έκαψαν οι βάρβαροι και τους άντρες και τις γυναίκες που τους έντυσαν τη μαύρη αρματωσιά του πένθους. Περίμενα ν' ακούσω κλάματα και να δω χέρια ν' απλώνονται να ζητούν την βοήθεια. Και βρήκα ανυπόταχτες, απαράδοτες ψυχές και κορμιά μισόγυμνα πεινασμένα κι' αλύγιστα...

[...] Οι Κρητικοί, όπως όλες οι γενναίες ψυχές, στην άκρα απελπισία βρίσκουν τη λύτρωση. Πολλοί Κρητικοί, μπροστά από τα τουφέκια των Γερμανών, τη στιγμή που θα τουφεκίζονταν, έβρισκαν τη γαλήνη, κι όχι μονάχα τη γαλήνη, παρά και τη χαρά της αδάμαστης ψυχής που αναγαλλιάζει γιατί της δίνεται η ευκαιρία να δείξει την αρετή της. Πολλοί, την ύστερή τους στιγμή, μπροστά από το εκτελεστικό απόσπασμα, τραγουδούσαν μαντινάδες Κρητικές ή τον Εθνικό Ύμνο. Στα Χανιά, μέσα από το γκρεμισμένο σπι-

«Οι Κρητικοί αλήθεια αγαπούν παράφορα τη ζωή και συνάμα ποτέ δεν φοβούνται τον θάνατο. Μέσα από τα χαλασμένα χωριά που πέρασα, πάνω από τα νεοανοιγμένα μνήματα που δρασκελίσσα, πίσω από τις κουβέντες που άκουσα, ακατάπαυστα διαπίστωσα τούτη τη μεγάλη δισυπόστατη παλικαριά: παράφορη αγάπη για τη ζωή και άφοβο αντίκρισμα του θανάτου»¹.

02/06/1941 στο λιμάνι των Χανίων.

Η οδός Κανεβόρο μετά τους βομβαρδισμούς των ναζί κατά τη διάρκεια της μάχης της Κρήτης (20 Μαΐου 1941 - 01 Ιουνίου '41)

τι του, ένας γεροντάκος πρόβαλε και μας είπε:

- Ένα δάσκαλο, τον λέγαν Παπαδάκη, πήγαιναν να τον εκτελέσουν. Ένας μαθητής του τού λέει: γιατί να σκοτωθείς; Καλύτερα είναι να φύγεις. Κι ο διδάσκαλος του αποκρίθηκε: Όχι! εγώ αυτό που τόσα χρόνια σας δίδαξα, τώρα θα το εφαρμόσω: θα πεθάνω για την Πατρίδα.

Στην κρίσιμη αυτή στιγμή κι οι πιο σακάτες γίνονταν ήρωες. Στις φοβερές φυλακές της Αγιάς, κοντά στα Χανιά, οι Γερμανοί διάλεξαν 42 παλικάρια (διάλεξαν πάντα τους καλύτερους) και πήγαιναν να τους σκοτώσουν. Στον δρόμο ένας σα-

κάτης, καμπούρης, τους συνάντησε. Στάθηκε και φώναξε στους Γερμανούς: «Σκοτώστε με εμένα να γλυτώσει ένα παλικαριό».

«Όχι, φύγε!» του είπαν εκείνοι. «Τότε σκοτώστε με και μένα, να γίνουν 43», φώναξε ο καμπούρης. Ντρέπομαι να ζω εγώ ο σακάτης και να σκοτωθούν τούτοι οι λεβέντες».

Ανήμπορες γριές, γέροι σαράβαλα, σήκωναν την φωνή τους και μιλούσαν ατρόμητα στους Γερμανούς...

[...] Υπάρχει και κάτι άλλο όμως στην Κρήτη. Υπάρχει κάποια φλόγα -ας την πούμε ψυχή- κάτι πιο πάνω απ' τη ζωή κι απ' το θάνατο, που είναι δύσκολο να το ορίσεις. Υπάρχει αυτή η περηφάνια, το πείσμα, κάτι άλλο, ανέκφραστο κι' αστάθμητο, που σε κάνει να χαιρέσαι που είσαι άνθρωπος. Να χαιρέσαι, μα και συνάμα σου δίνει μεγάλη ευθύνη. Γιατί, ενώ νιώθει πως έχεις χρέος να κάμεις ό,τι μπορείς, για να σώσεις αυτό τον λαό, εκείνος βλέπει την προσπάθειά σου με ειρωνεία και περιφρόνηση. Δεν έχει την ανάγκη κανενός για να σωθεί. Σώζει, δεν σώζεται. Ένα μονάχα σου μένει τότε: να δοκιμάσεις να γίνεις άξιος αυτού του λαού, να κερδίσεις τη δύναμη της δικής του ψυχής, που ποτέ δεν καταδέχτηκε ν' απατήσει τον εαυτό της ή τους άλλους και που πάντα τολμάει ν' αντικρύζει, πρόσωπο με πρόσωπο, τη θεά εκείνη που δεν κάνει κατίνα και δεν κάθεται στα πόδια κανενός: την αγέλαστη κι' αδάκρυτη θεά, την ευθύνη».

Κεντρική Επιτροπή Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης (Κ.Ε.Δ.Ω.Κ.) που αποτελούνταν από τους α) Ιωάννη Κακριδή Καθηγητή Πανεπιστημίου, β) Νίκο Καζαντζάκη λογοτέχνη, γ) Επισκόπου Πέτρους Νεαπόλεως Κρήτης, δ) Ιωάννη Καλιτσούνακη Καθηγητή Πανεπιστημίου και ε) Κωνσταντίνο Κουτουλάκη.

Ο Νίκος Καζαντζάκης και ο Ιωάννης Καλιτσούνακης στο κατάστρωμα του αρματαγωγού "Χίος", στο Κερατσίνι, την ώρα του απόπλου 1945. (Η φωτογραφία φέρει την υπογραφή του φωτογράφου Κ. Κουτουλάκη).

02/06/1941 τα Χανιά μέσα στα ερείπια.

Οι ναζί βλέπουν τα ερείπια, που άφησαν στο διάβα τους.

Άγριο, Τρίτη 22/10/2013: Το ολοκαύτωμα στο Κοινομαρι (2 Ιούνη 1941) και στην Κάντανο, επαρχίας Σελίνου Ν. Χανίων (3 Ιούνη 1941).

1. Απόσπασμα από τη ραδιοφωνική ομιλία του Νίκου Καζαντζάκη για τις εντυπώσεις του ως μέλους της Κ.Ε.Δ.Ω.Κ. στον Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών, τον Δεκέμβριο του 1945. Ολόκληρο το κείμενο της ομιλίας διασώθηκε από τον πρώην επιθεωρητή συνταξιοδότη της Α.Τ.Ε., Ιωάννη Πολυάνθου Συγγελάκη, από το χωριό Σίβα Πυργιωτέσης, ανιψιό του επισκόπου Κισάμου και Σελίνου Ευδόκιμου Συγγελάκη. Ο Καζαντζάκης και τα άλλα μέλη της επιτροπής είχαν συναντηθεί με τον ιεράρχη, στο πλαίσιο της περιοδείας τους στο νησί και είχαν αντλήσει στοιχεία από τη

μαρτυρία του για την έκθεσή τους.

2. Τα τέσσερα μέλη της Επιτροπής αντιπροσώπευαν τις τέσσερις περιοχές της Κρήτης: Καλιτσούνακης τα Χανιά, Κακριδής το Ρέθυμνο, Καζαντζάκης το Ηράκλειο και Κουτουλάκης το Λασιθί. 3. Στο κεφάλαιο: «Μέλος της Επιτροπής Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης» η Ελληνική Αλεξίου παρακολουθεί τη διαδρομή του Νίκου Καζαντζάκη καταγράφοντας τις αναμνήσεις του φωτογράφου της ομάδας, Κωνσταντίνου Κουτουλάκη (βλ. Ελληνική Αλεξίου Άπαντα 12, Για να γίνει μεγάλος, Βιογραφία του Νίκου Καζαντζάκη, τρίτη έκδοση,

εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1981, σελ. 255-263).

4. Βλ. Εκθέσεις της Κεντρικής Επιτροπής Διαπιστώσεως Ωμοτήτων εν Κρήτη, Εισαγωγή, Δήμος Ηρακλείου, Ηράκλειο 1983.

5. Η ραδιοφωνική ομιλία συμπεριλήφθηκε αργότερα, το 1966, σε μια έκδοση του δήμου Ηρακλείου για τη Μάχη της Κρήτης.

6. Απόσπασμα από τη ραδιοφωνική ομιλία του Νίκου Καζαντζάκη για τις εντυπώσεις του ως μέλους της Κ.Ε.Δ.Ω.Κ. στον Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών, τον Δεκέμβριο του 1945.